

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
В.Д. ДИРЕКТОР: Асс. Д-р Шабан МЕМЕТИ

ИНФОРМАЦИЈА ЗА ПОВРЕДИ НА РАБОТА 2015-2016

Скопје, 2017

ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
В.Д. ДИРЕКТОР: Асс. д-р Шабан МЕМЕТИ

ОДДЕЛЕНИЕ ЗА МЕДИЦИНА НА ТРУД И ПРОЦЕНКА НА ЗДРАВСТВЕНИ РИЗИЦИ

ПОДГОТВИЛ:
Проф. д-р Елисавета СТИКОВА

Статистичка обработка:
Јасмина Тахири, самостоен медицински статистичар

Техничка обработка:
Борче Андоновски
Сузана Дунгевска
Центар за статистичка обработка на здравствени податоци,
публицистика и едукација

Скопје, април 2017

ПРЕДГОВОР

ОПТИМИЗАЦИЈА НА ПРИБИРАЊЕТО И КОРИСТЕЊЕТО НА ПОДАТОЦИТЕ ВО БЕЗБЕДНОСТА И ЗДРАВЈЕТО НА РАБОТА

Придонес кон остварување на Цел 8 од Агендата за одржлив развој

Одбележувањето на Светскиот ден за безбедност и здравје на работа - 28 април има за цел подобрување и јакнење на превенцијата на повредите на работа и професионалните болести. Меѓународната организација за труд (МОТ) секоја година на овој ден отпочнува со спроведување на целогодишна кампања за подигање на свеста во различни области на безбедноста и здравјето на работа и тоа под различно мото. Главната цел е да се насочи фокусот на меѓународното внимание и да се изрази загриженост за состојбите во безбедноста и здравјето во глобални рамки, како и да се поттикне креирање на безбедносна култура.

Во многу земји во светот, националните одговорни институции, синдикатите, организациите на работодавачи, професионалните субјекти и невладиниот сектор по повод одбележувањето на овој ден, преземаат и организираат различни активности, сакајќи да го дадат својот конкретен придонес кон унапредување на безбедноста и здравјето на работниците и превенцијата на професионалните болести и повреди на работа.

28 април е исто така Меѓународен комеморативен ден посветен на сите починати и повредени работници кои во претходната година го изгубиле својот живот поради повреда на работа или професионална болест. Одбележување на овој ден го иницира движењето на меѓународните синдикати уште во 1996 година, а од 2003 година се вклучува и Меѓународната организација на трудот (МОТ). МОТ нагласката на своите активности ја става на традиционалното јакнење на трипартитниот дијалог и споделување на одговорноста, како основа за унапредување на безбедноста и здравјето на работа.

Овој ден претставува можност за истовремено оддавање на почит и за свечено одбележување, но со нагласка на фактот дека бројот на овие несреќни настани и смртни случаи можел да биде намален, доколку причините биле препознаени и навремено и соодветно превенирани. Крајната цел на Светскиот ден за безбедност и здравје на работа е да се мобилизира политичката воља и стручното знаење во унапредување на условите за работа, превенција на професионалните болести и повреди на работа, подигање на безбедносната култура и создавање на услови за достоинствена работа за сите.

Кампањата на МОТ на Светскиот ден за безбедност и здравје на работа за 2017 година се фокусира на критичните потреби на земјите за подобрување на нивните капацитети за собирање, евалуација и користење на релевантни, точни и сигурни податоци за безбедност и здравје на работа.

Агендата на Обединетите нации за одржлив развој што беше усвоена на 25 септември 2015 годин, има поставено повеќе специфични цели за елиминација на сиромаштијата, заштита на планетата и просперитет за сите. Со нејзиното усвојување, капацитетот за собирање и користење на релевантни и точни индикатори за безбедност и здравје на работа прерасна во неопходност за сите земји што во својата определба имаат поставено за цел имплементација на 17-те одржливи развојни цели .

Одржливата развојна цел 8 треба да обезбеди инклузивен и одржлив економски развој, целосно и продуктивно вработување и достоинствена работа за сите. Целта 8.8. е фокусирана кон „заштита на правата на работа и промоција на безбедноста и сигурноста на работната средина за сите работници, вклучувајќи ги работниците-мигранти, како и оние кои имаат несигурно вработување“. За постигнување на целта 8.8. земјите имаат обврска да известуваат за следните индикатори: стапка на фреквентност/инциденца на фатални и нефатални повреди на работа и тоа дистрибуирани според пол и според мигрантскиот статус на вработените.

Голем број на конвенции на МОТ бараат од земјите што ги ратификувале тие конвенции да воспостават ефективни механизми за користење на релевантни индикатори како основа за превенција на проблемите што се поврзани со работата и професионалното здравје. Нагласката е ставена кон сознанието дека тие и такви податоци се неопходни за идентификација на постоечките, но и на новите штетности и опасности, идентификација на ризичните сектори, развој на превентивни мерки и имплементација на соодветни политики, системи и програми на меѓународно, национално и локално ниво, како и на ниво на секое претпријатие одделно. Користењето на релевантни и точни индикатори за безбедност и здравје на работа обезбедува база за поставување на приоритетите и мерење на прогресот.

Регулативата на Европската унија исто така обврзува на воспоставување на систем за прибирање на релевантни статистички податоци во областа на безбедноста и здравјето на работа.

Во декември 2008 година Европскиот парламент и Советот ја усвоија Регулативата за статистички податоци во областа на јавното здравје и здравјето и безбедноста на работа (Regulation EC - No 1338/2008) со која се воспоставува заедничка рамка за систематско водење и прибирање на статистички податоци во овие области. Целта на оваа регулатива е да се обезбеди сигурност дека здравствената статистика обезбедува соодветни информации за следење на активностите во областа на јавното и професионално здравје и безбедноста на работа. Оваа регулатива се однесува на 5 области за кои е неопходно да бидат обезбедени соодветни и квалитетни статистички податоци:

- здравствен статус и детерминанти на здравјето
- здравствена заштита
- причини за смрт
- повреди на работа
- професионални болести и други здравствени проблеми и болести поврзани со работата

Согласно член 9(1) од Регулативата бр. 1338/2008, Европската унија во април 2011 година дополнително ја усвои и Регулативата ЕУ бр. 349/2011 за имплементација на статистичките истражувања за повреди на работа. Со оваа регулатива се утврдува единствена методологија за прибирање на податоците (метадата) и нивна обработка. Тоа треба понатаму да овозможи креирање на компарабилни статистички податоци како предуслов за мониторирање на состојбите во областа на безбедноста и здравјето на работа, идентификација на слабите и силните страни и дефинирање на соодветна национална политика и акциони планови во релевантната област.

По воспоставувањето на законските основи и методолошките принципи, Европската унија ја утврди и стратешката рамка на безбедноста и здравјето на работа за периодот 2014-2020. Овој документ има за цел да обезбеди подобра заштита на повеќе од 217 милиони работници во Унијата преку имплементација на 7 стратешки цели, од кои шестата стратешка цел е посветена токму на подобрување на прибирањето на статистичките податоци, подобра евиденција и развој на алатки за мониторирање на состојбите.

Со цел за остварување на оваа стратешка цел неопходно е секоја земја да воспостави Национален систем за известување и прибирање на статистичките податоци во областа на безбедноста и здравјето на работа. Овој систем треба да обезбеди релевантни, точни и компарабилни податоци, нивна евалуација и објавување, кои треба да послужат за предлагање и креирање на превентивните политики и воспоставување и контрола на корективните мерки. Истовремено, тие статистички индикатори треба да бидат основа за дефинирање на компензаторните механизми во случај на повреда на работа и/или професионална болест. Нагласката треба да биде ставена кон прибирање на 4 видови на податоци и генерирање на соодветните статистички индикатори: за повреди на работа, за професионални болести, за опасни настани/ризичи и за повреди на пат кон и при враќање од работа.

Република Македонија во претходниот период имаше добро развиен здравствено-статички систем за прибирање и обработка на податоците од индивидуалната и збирна евиденција во здравството, вклучувајќи ја и областа на безбедноста и здравјето на работа. Но, транзицијата на стопанството, како и реформите во здравствениот систем наметнаа нови содржини и форми за работа, за кои не беа навремено и соодветно утврдени механизмите за статистичко известување и за контрола на нивното спроведување. Тоа од своја страна негативно се одрази на квалитетот на здравствената статистика со која и денес располагаме во оваа област.

По донесувањето на Законот за безбедност и здравје (БЗР) на работа се отвори нов простор за креирање на современ и хармонизиран систем за унапредување на безбедноста на работа и превенција на повредите на работа и професионалните болести. Непосредно по донесувањето на законот се формираа нови овластени правни субјекти и установи за безбедност на работа и за медицина на труд. Во самиот почеток тие беа насочени кон воспоставување на нови и современи принципи во својата практика, соодветни на новите законски прописи, а известувањето за извршената работа и утврдените состојби се чини дека остана на маргините на нивните професионални активности. Нагласката за известување за повредите на работа беше речиси целосно оставена во рацете на работодавачите, за кои согласно

Законот за БЗР беше воспоставена обврска за редовно информирање до Државниот трудов инспекторат. Иако овој систем даде одредени резултати, сепак тоа не може да ја замени функцијата на Национален систем за водење на статистика во областа на безбедноста и здравјето на работа.

Согласно чл. 5 од Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник бр. 20/2009) и неговите измени и дополнувања (Сл. Весник бр. 53/11 и 164/13), Институтот за јавно здравје на Република Македонија е носител на здравствената статистика за евиденциите што задолжително се водат во здравствените установи. Секоја здравствена установа е обврзна да води збирни и индивидуални евиденции и податоците да ги доставува до 10-те Регионалните центри за јавно здравје во Републиката.

Чл. 8 од Законот за евиденции во областа на здравството се утврдуваат вкупно 35 индивидуални евиденции за повеќе различни болести и состојби, од кои индивидуалните евиденции за повреди на работа, за професионални болести, за интоксикации и за отсуство од работа се актуелни за следење на состојбите поврзани со безбедноста и здравјето на професионално експонираната популација. Понатаму, во член 11, Институтот за јавно здравје се обврзува да ги води здравствените регистри, вклучувајќи ги и регистрите за повреда на работа и за професионални болести. За жал, во изминатиот период, и покрај законската обврска, до Институтот за јавно здравје нема доставено ниту една индивидуална пријава за повреда на работа и/или за професионална болест од страна на докторите специјалисти по медицина на трудот и/или останатите доктори кои учествувале во дијагнозата и терапијата на овие состојби. Тоа е причината зошто до сега не се воспоставени регистрите за повреди на работа и за професионални болести, ниту пак е објавена публикација на професионалните болести во Република Македонија.

Во 2009 година, во рамките на Институтот за јавно здравје на Република Македонија се воспостави и посебно Одделение за медицина на труд и проценка на ризици на работно место, со цел, меѓу другото, да ја води здравствената статистиката во областа на безбедноста и здравјето на работа.

Во тој правец Одделението отпочна да ги објавува своите годишни публикации за повреди на работа, базирани на збирните евиденции во оваа област. Во информациите за повреди на работа што до сега ги има објавено Институтот за јавно здравје на Република Македонија се користени податоци од збирната евиденција за повреди на работа која ја доставуваат Центрите за јавно здравје и Фондот за здравствено осигурување во Скопје. Во нив можат да се најдат податоците за бројот на повреди на работа и на стапката на инциденца за периодот од 1990 година до 2015 година. Во оваа, последна по ред публикација, ги објавуваме податоците за повреди на работа во Република Македонија за 2016 година.

Нашата цел е да дадеме придонес кон одбележувањето на Светскиот ден за безбедност и здравје на работа за 2017 година, со надеж дека со ова ќе придонесеме кон мобилизирање на политичката воља, но и кон фокусирање на професионалното знаење и искуство во што поефикасно имплементирање на евиденцијата и статистиката за безбедност и здравје на работа. Институтот за јавно здравје на

Република Македонија и понатаму останува отворен за координирана стручна соработка во јакнење на здравствено-статистичкиот систем и тоа со активна и конструктивна партиципација на сите релевантни субјекти ангажирани во оваа област.

Моќта на податоците е во нивната видливост, споредливост, достапност и применливост во креирањето на политиките и акциите за унапредување на безбедноста на работа, превенција на професионалните болести и на повредите на работа. Затоа, заедно да се вклучиме во нивното креирање, прибирање и евалуација, што ќе ни овозможи следење на остварувањето на политиките и акциите во областа на безбедноста и здравјето на работа на сите нивоа, како и проценка на успехот во унапредувањето на условите за работа и превенцијата на повредите и професионалните болести.

Проф. д-р Елисавета Стикова

Скопје, април 2017 година

ВОВЕД

Повредите на работа и професионалните болести се директно поврзани со карактеристиките на работниот процес и условите на работното место. Анализата на достапните здравствено-статистички индикатори покажува дека секоја минута поради повреда на работа или професионална болест умираат 4 работници, што претставува вкупно 2,2 милиони регистрирани смртни случаи годишно во светот. Околу 1,7 милиони од овие смртни случаи се поради професионални болести и околу 350.000 поради повреди на работа.

Според податоците на Меѓународната организација на трудот (МОТ), секоја година се регистрираат 270 милиони повреди на работа со отсуство од работа подолго од 3 денови и 160 милиони професионални болести. Околу 30-40% од нив минуваат во хронични и иреверзибилни состојби, а 10% се поврзани со целосен и траен губиток на работната способност. Светската здравствена организација известува дека повредите на работа и професионалните болести учествуваат со 0,9% во вкупното оптеретување со болест, што е еднакво на 13,1 милион изгубени години на живот (DALYs).

Во земјите на Европската Унија на секои три ипол минути умира по еден работник поради причини што се поврзани со работата. Тоа значи дека секоја година умираат 159.500 работници поради професионални болести и дополнително уште 7.500 поради повреди на работа. Годишно се регистрираат околу 7 милиони повреди на работа, што значи дека 3,2% од работничката популација во ЕУ се повредува во текот на една година. Дури 10% од повредите се случуваат во сообраќајни несреќи поврзани со работата. Секоја година се губат 14 милиони работни денови, а директните трошоци само за осигурување поради повреди на работа надминуваат 20 милијарди евра годишно. проблемот е особено нагласен во малите и средни претпријатија што вработуваат помалку од 50 работници.

Поради професионални или болести поврзани со работа, како и поради повреди на работа, 2,6% од вработените отсуствувале од работа подолго од еден месец.

Доколку, во отсуство на целосни податоци за состојбите во Република Македонија, се обидеме да направиме естимација на регистрираните состојби во ЕУ, тогаш би можеле да очекуваме дека на национално ниво би се регистрирале повеќе од 20.000 повреди на работа. Користејќи ги истите проценки, поради повреди на работа и професионални болести би можело да се очекува дека би отсаствувале од работа подолго од 30 денови вкупно 18.000 работници.

Неодамнешната студија на Светската здравствена организација укажува дека несоодветните (нездрави) услови за работа се причина за 1,6% од вкупното оптеретување со болест регистрирано во Европскиот регион. При тоа, најзначајно е учеството на повредите, кои во структурата на оптеретувањето со болест

предизвикано од условите за работа партиципира со 40%, бучавата со 22%, а професионалните канцерогени со 18%.

Постојат повеќе од 150 физички, хемиски и биолошки агенци што се класифицирани како професионални канцерогени на кои се изложени околу 20-30% од машката и 5-20% од женската професионално активна популација. Секој 10-ти случај на карцином на трахеата, бронхот и белите дробови, како и секој 4-ти случај на леукемија имаат професионална етиологија. Доколку овие бројки ги естимираме на национално ниво, тогаш тоа би значело дека во Република Македонија околу 130.000 работници и дополнително уште меѓу 14.000 - 54.000 работнички се изложени на професионални канцерогени.

Се проценува дека секоја година во земјите на ЕУ умираат по 74.000 работници поради професионална изложеност на хемиски супстанции, што е за 10 пати повеќе од регистрираните повреди на работа.

Анализата на учеството на професионалната експозиција во вкупното оптеретување со болест покажува дека 5-18% од сите случаи на астма и 14% од случаите на хронична белодробна опструктивна болест (ХОББ) имаат професионална етиологија.

Професионалната експозиција на бучава е причина за губиток на слухот кај 16% од оние кои имаат проблеми со слухот, што претставува 0,3% од вкупното оптеретување со болест.

Директните трошоци за дијагноза, лекување и рехабилитација на повредите на работа и професионалните болести значајно го оптоваруваат здравствениот систем, а индиректните трошоци поврзани со отсуството од работа, изгубената работна способност и намалената продуктивност претставуваат дополнително оптоварување на националните буџети на секоја земја.

Според податоците на Европската агенција за здравје и безбедност на работа, професионалните болести и повредите на работа, кои се последица на несоодветно организираниот систем за безбедност и здравје на работа, ја чинат секоја земја меѓу 2,6-3,8% од бруто националниот доход (GDP).

Овие бројки претставуваат основа за сериозна загриженост, а проблемот дополнително нараснува ако се има предвид дека голем број професионални болести и повреди на работа остануваат недијагностицирани и нерегистрирани. Токму поради тоа, нивната евиденцијата бара комплексно и мултидисциплинарно ангажирање на сите фактори кои го чинат сложениот ланец на трипартитно решавање на проблемите за здравје и безбедност на работа.

Оваа информација има за цел да укаже на состојбите со евиденцијата, регистрацијата и пријавувањето на повредите на работа и професионалните болести и да предложи мерки за надминување на состојбите.

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА И ПРОФЕСИОНАЛНИ БОЛЕСТИ

Постојат повеќе различни дефиниции за несреќи и повреди на работа. Меѓународната организација на трудот во Резолуцијата за статистичка обработка на повредите на работа што се последица на несреќите на работа од 1998 година, ги дава следните дефиниции:

- а) **Несреќа на работа:** неочекуван и непланиран настан, вклучувајќи и акт на насилство, кој е поврзан со работата и предизвикува повреда, болест или смрт на работникот;
- б) **Несреќа на пат:** несреќа која се случува на вообичаениот пат при доаѓање или враќање од работа, од професионална обука и други вообичаени активности што се поврзани со работата, а за кои е потребно патување;
- в) **Повреда на работа:** повреда, болест или смрт на работникот што е последица на несреќа на работа;
- г) **Неспособност за работа:** неспособност на работникот што бил повреден да ги обавува нормалните работни задачи кои ги обавувал пред повредата.

Според Методологијата за усогласување на статистиката за несреќи при работа (ESAW), која е резултат на заедничка активност на ЕУРОСТАТ и Директоратот на Европската Комисија за вработување и социјални прашања, несреќа при работа се дефинира како “настан во текот на работата кој резултирал со физичка или ментална штета”. Ова ги вклучува и случаи на акутно труење или намерни дејствија од страна на други лица, како и несреќите што се случуваат за време на работа, но се надвор од просториите на претпријатието. Според оваа методологија во повреди на работа не спаѓаат повредите предизвикани на пат од работа до дома и обратно (commuting accidents).

Треба да се нагласи дека според Европската методологија за несреќи на работа, под несреќа со фатален исход е дефинирана несреќа која резултира со смрт на жртвата во текот на една година од случување на несреќата.

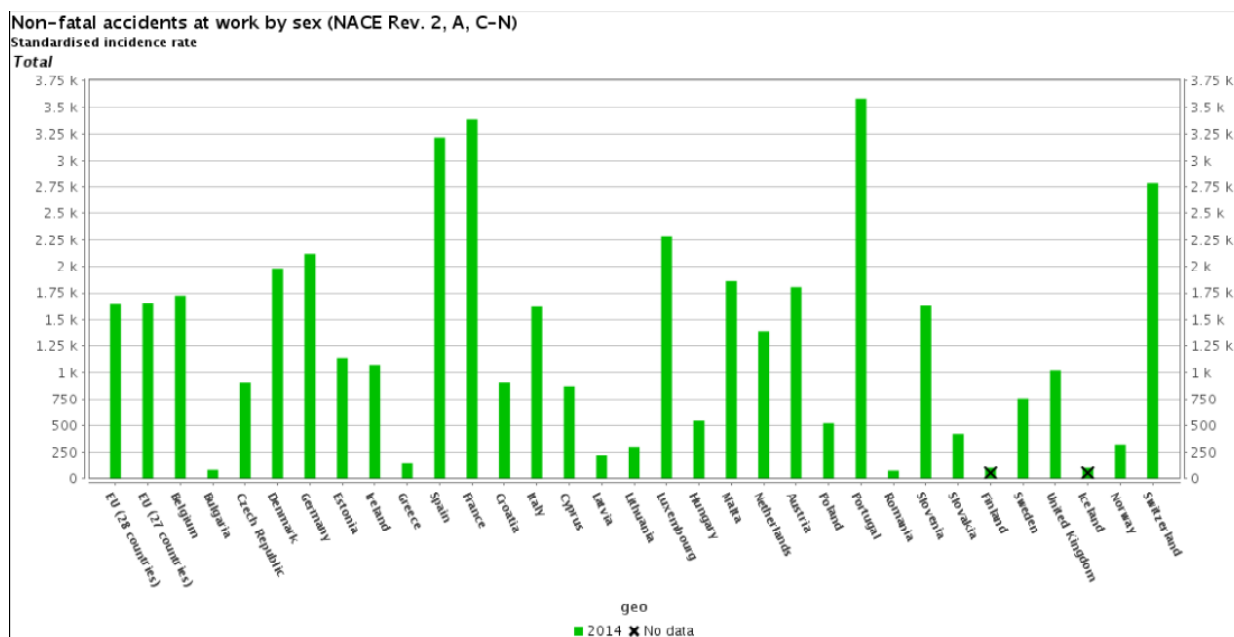
Дополнителен критериум за вклучување во хармонизираниот систем за известување за повреди на работа со кој индиректно се утврдува тежината на повредата на работа е и отсуството од работа поради настаната повреда на работа. Така, според Европската методологија при статистичката обработка, а со цел да се обезбедат компарабилни податоци, се анализираат само оние повреди на работа за кои е утврдено отсуство од работа подолго од 3 денови.

Во периодот од 2010 – 2014 година во рамките на 28-те земји на Европската унија вкупниот број на повреди на работа со 4 и повеќе денови на отсуство од работа е намален од 2. 987.316 случаи во 2010 година на 2.371.919 случаи во 2014 година (последен достапен податок). Во истиот период бројот на фатални повреди е намален од 3,971 смртни случаи поради повреди на работа во 2010 година на 3348 случаи во 2014 година.

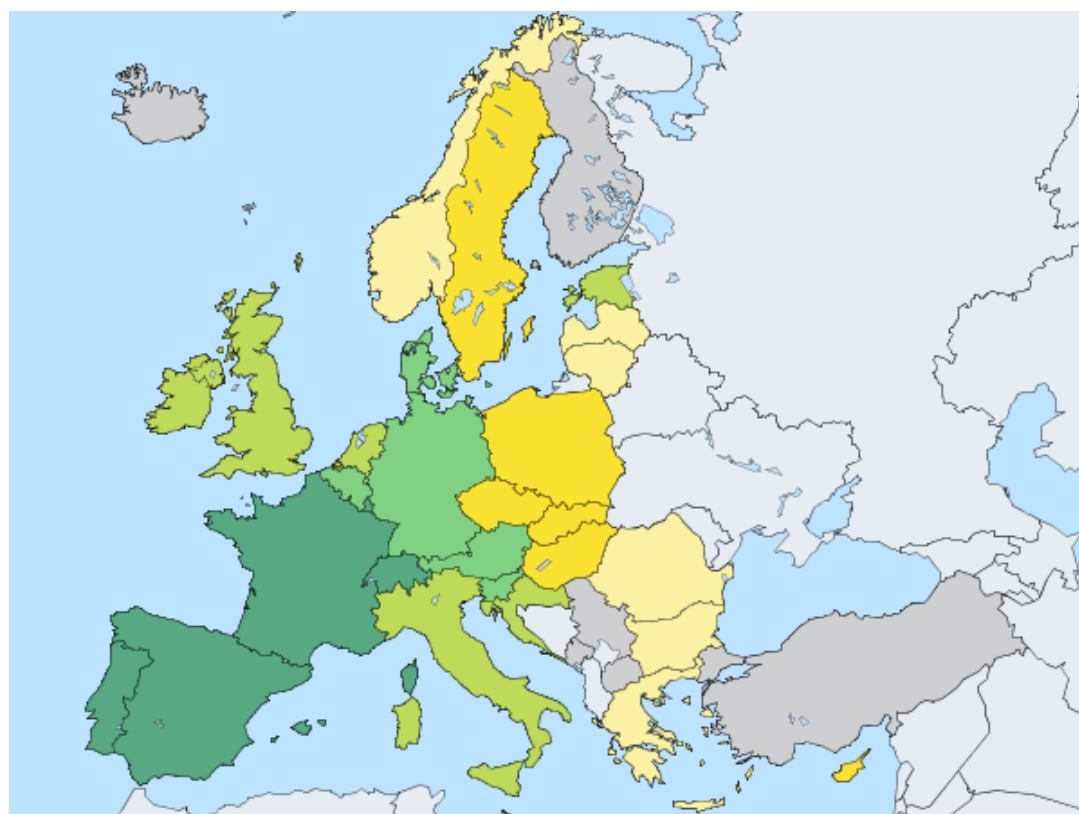
Стапката на инциденца (регистралирани случаи на 100.000 вработени) е најголема во Португалија, следат Франција и Шпанија каде вредноста на оваа стапка е преку 3.000/100.000 во 2014 година. Стапка на повреда на работа поголема од 2.000/100.000 се бележи во Германија, Луксембург и Швајцарија. Најниски стапки на повреди на работа се забележуваат во Романија, Латвија. Литванија, Грција и Бугарија, каде стапката се движи околу 200/100.000.

Податоци се прикажани подолу, на графиконот бр. 1 и на картограмот бр. 1.

Графикон бр. 1. Стапка на повреди на работа во земјите на ЕУ во 2014 година

Картограм бр. 1. Стапка на повреди на работа во земјите на ЕУ во 2014 година

Legend

74.8 - 316.87

316.87 - 905.62

905.62 - 1619.24

1619.24 - 2118.73

2118.73 - 3582.19

Not available

Minimum value:74.8 Maximum value:3582.19

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОВРЕДА НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Според Законот за пензиско и инвалидско осигурување на Република Македонија, под повреда на работа се подразбира повреда која е предизвикана од непосредно и краткотрајно механичко, физичко или хемиско дејство, како и повреда која е причинета со нагли промени во положбата на телото, ненадејно оптеретување на телото или со други промени на физиолошката состојба на организмот, ако таквата повреда причински е поврзана со вршењето на работите на работното место.

Под повреда на работа се подразбира и повреда која настанала на редовниот и вообичаен пат од местото на живеење до работа и обратно, на службен пат, како и во други услови што се поврзани со доаѓањето на работа или користењето на право на професионална рехабилитација.

Како повреда на работа според овој Закон се смета и заболување на работникот што настанало непосредно и како исклучителна последица на некој несреќен случај или од виша сила за време на вршење на работата или во врска со неа. Во оваа категорија спаѓаат акутните труења на работа, пред се поради фактот дека настануваат како последица на непосредни и краткотрајно дејство на хемискиот штетниот фактор од работната средина.

Од ова јасно произлегува дека недостасува целосно усогласување на дефиницијата за повреда на работа и критериумите според кои се врши известување и статистичка обработка на повредите во Република Македонија, со оние кои се препорачуваат од Меѓународната организација на трудот и се користат во земјите на Европската унија.

Таа неусогласеност се однесува на фактот дека под повреда на работа кај нас се признава секоја повреда, независно дали кај повредениот работник е утврдена привремена спреченост за работа (боледување) и колку тоа траело. Втората неусогласеност произлегува од фактот дека кај нас и повредите на редовниот пат до и од работа исто така се признаваат како повреди на работа.

И покрај неусогласеноста со дефиницијата на ЕУРОСТАТ треба да се одбележи дека нашите работници во овој момент користат поголеми и пошироки права по основа на повреди на работа отколку што е препорачаниот минимум кон кој обврзува Европската Унија. Процесот на усогласување со барањата на ЕУРОСТАТ се предвидува да се надминат со помош на соодветно дизајнирана пријава за повреди на работа.

ЕВИДЕНЦИЈА НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Рамковата Директива 89/391/ЕЕЦ за безбедноста и здравјето на работниците на работа, во член 9, параграф с) и д) ја содржи одредбата за обврска на работодавачите да водат евиденција за несреќите на работа кои резултираат со неспособност за извршување на работните обврски повеќе од три дена, и во согласност со националните закони и правилници да подготвуваат извештаи за несреќите на работа во кои се инволвирани работниците. Оваа одредба од рамковната директива е вградена и во нашето национално законодавство. Така, во чл. 36 од Законот за безбедност и здравје на работа (Сл. Весник бр. 92/2007), работодавачот е должен веднаш, или најдоцна во рок од 48 часови да ја извести инспекцијата од областа на трудот за секој смртен случај, колективна несреќа и повреди на работа кои предизвикуваат временна неспособност на работа подолга од 3 работни денови. За таа цел Државниот инспекторат за труд има изготвено известување за несреќа на работа. Со чл. 9 од Правилникот за начинот на водење на евиденции од областа на

безбедност и здравје на работа (Сл. Весник 136/2007), поблиску се регулира содржината и податоците за кои работодавачот мора да води евиденција во случај на професионални болести, заболувања во врска со работата, повреди на работа и смртни случаи при работа.

Во Република Македонија евиденциите за повреда на работа се уште се водат преку индивидуалните пријави за повреди на работа во т.н. Образец – индивидуален извештај ЕТ-8, а во согласност со член 17 од Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Лист бр. 2/77). Оваа пријава содржи податоци кои ги пополнува работодавачот т.е. лицето назначено од него, докторот кој прв пружил здравствена услуга, а содржи и елементи кои се однесуваат на извршениот инспекциски надзор. Индивидуалниот извештај се пополнува во 8 примероци, од кои 1 останува кај работодавачот, а останатите се доставуваа во подрачната служба на Фондот за здравствено осигурување, од каде се дистрибуираат до останатите извештајни субјекти – Центрите за јавно здравје. Центрите се должни најдоцна до 5-ти во тековниот месец да ги достават извештаите за претходниот месец до Институтот за јавно здравје на Република Македонија.

Во 2009 година беше донесен новиот Закон за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник РМ бр. 20/2009). Со овој закон и со неговите понатамошни измени (Сл. Весник бр. 53/11 и 164/13) се воспоставува Национален систем за електронски евиденции во здравството.

Согласно чл. 5 од овој Закон, Институтот за јавно здравје на Република Македонија е носител на здравствената статистика за евиденциите што задолжително се водат во здравствените установи. Секоја здравствена установа е обврзана да води збирни и индивидуални евиденции и податоците да ги доставува до 10-те Регионалните центри за јавно здравје во Републиката.

Чл. 8 од Законот за евиденции во областа на здравството обврзува ги обврзува здравствените установи за водење на збирни и индивидуални евиденции. Утврдени се 35 индивидуални евиденции за повеќе различни болести и состојби, од кои индивидуалните евиденции за повреди на работа, за професионални болести, за интоксикации и за отсуство од работа се актуални за следење на состојбите поврзани со безбедноста и здравјето на професионално експонираната популација. Врз основа на овој член понатаму (чл. 11) Институтот за јавно здравје се обврзува да ги води здравствените регистри, вклучувајќи ги и регистрите за повреда на работа и за професионални болести. За жал, во изминатиот период, и покрај законската обврска, до Институтот за јавно здравје нема доставено ниту една индивидуална пријава за повреда на работа и/или за професионална болест од страна на докторите специјалисти по медицина на трудот и/или останатите доктори кои учествувале во нивната дијагноза и терапија. Тоа е причината зошто до сега не се воспоставени регистрите за повреди на работа и за професионални болести, ниту пак е објавена публикација на професионалните болести во Република Македонија.

Имајќи ги во предвид овие законски обврски, Институтот за јавно здравје ја презеде иницијативата за регулирање на оваа материја, формираше работна група и во текот на 2010 и 2011 година се одржаа редица експертски средби и консултации и се изготвија работни верзии на сите пријави, вклучувајќи ги и индивидуалните пријави за професионални болести и повреди на работа.

Пријавите беа конципирани и изработени во согласност со националното право во оваа област и целосно беа усогласени со Европската статистика за повреди на работа (ESAW – European Statistic for Accidents at Work) и европската статистика за професионални болести (EODS - European Occupational Diseases Statistic). Работните верзии на пријавата за повреда на работа и за професионални болести беа испратени за стручно мислење до сите релевантни институции и здруженија, а свои забелешки достави само Државниот инспекторат за труд.

По ова, а врз основа на чл. 14, точка 2 од Законот за евиденции во областа на здравството, усогласените верзии на пријавата за професионални болести и за повреди на работа (заедно со сите останати индивидуални евиденции) беа доставени на разгледување и барање на мислење до Државниот завод за статистика и Дирекцијата за заштита на лични податоци. По усогласување на методолошките принципи и статистички стандарди (дефиниции, класификации и номенклатури), работната група во Институтот за јавно здравје пристапи кон изработка на финалната верзија на пријавите за професионални болести и повреди на работа, кои се достапни на Интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Македонија (<http://www.iph.mk/dejnosti/sektor-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-za-medicina-na-trud-i-procenka-na-zdravstveni-rizici/>).

СОСТОЈБА ВО ВРСКА СО ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2014 - 2015 ГОДИНА

Во анализата на состојбата за повредите на работа во Република Македонија се користени податоците од пријавите за повреда на работа и индивидуалните извештаи ЕТ-8, кои Институтот за јавно здравје ги добива преку Центрите за јавно здравје и Фондот за здравствено осигурување, а според претходно важечката методологија за прибирање и обработка на здравствено-статистичките податоци.

Во текот на 2016 година Институтот за јавно здравје добиваше редовни извештаи за повредите на работа од Центарот за јавно здравје – Битола, Центарот за јавно здравје – Велес и неговите единици од Гевгелија, Кавадарци, Неготино, Свети Николе, Центарот за јавно здравје Тетово и подрачната единица на Фондот за здравствено осигурување – Скопје.

Во текот на 2016 година се забележени вкупно 894 повреди на работа, што претставува намалување во однос на претходната извештајна година од околу 27%.

Во структурата на регистрираните повреди на работа во 2016 и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 356 повреди или 39,8% од вкупниот број на регистрирани повреди во Република Македонија во 2016 година. Во однос на 2015 година нивниот број е намален за 30,5%. Потоа следат повредите кај останатите осигурени лица кои во структурата на вкупните повреди на работа учествуваат со 19,5%. Станува збор за 175 повреди, а во однос на 2015 година нивниот број е намален за 47%. На трето место во структурата на повредите во 2016 година се повредите во здравството и социјалната заштита со вкупно регистрирани 161 повреда т.е. 18%. Во однос на 2015 година нивниот број е речиси идентичен и бележи незначително намалување од 1.3%. На четврто место според бројот на регистрирани повреди на работа се повредите регистрирани во сообраќајот и врските. Станува збор за 46 повреди односно 5,1% од сите повреди, со забележано намалување од 47% во однос на претходната извештајна година.

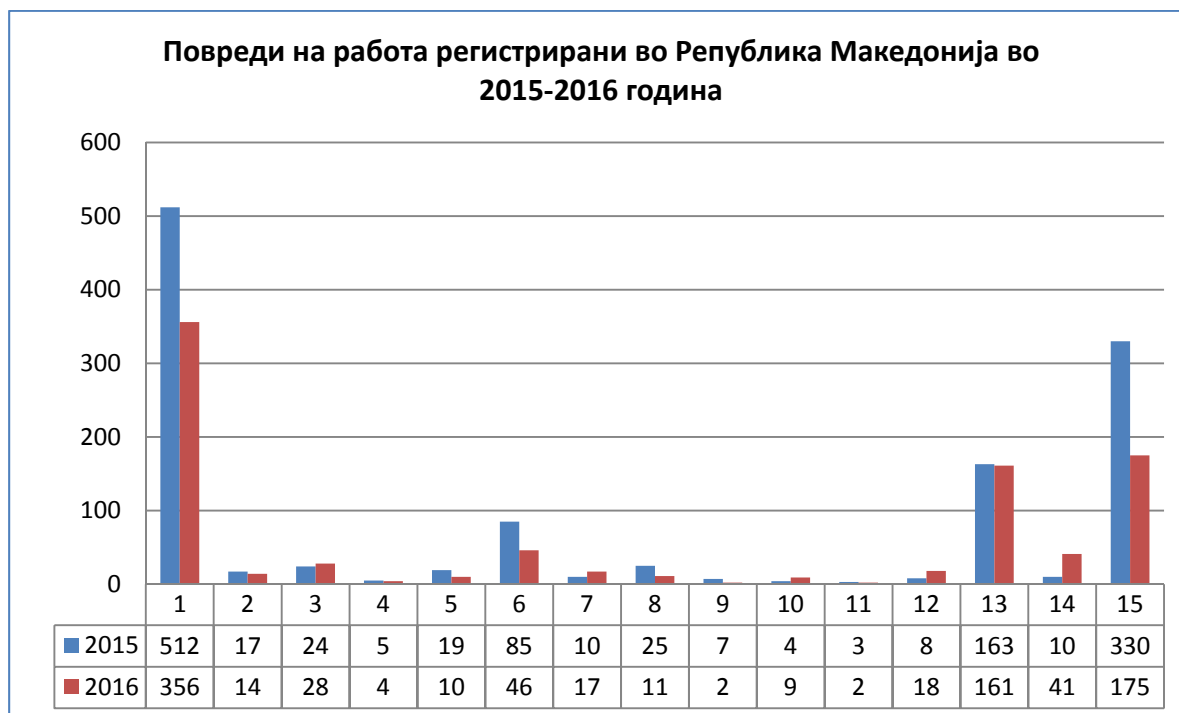
Податоците за структурата на повредите на работа според дејности во периодот 2015-16 година се прикажани во табела бр. 1 и Графикон бр. 2.

Табела бр. 1. ПОВРЕДИ НА РАБОТА РЕГИСТРИРАНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2015-2016 ГОДИНА

Стопанска дејност	2015	%	2016	%
01. Индустрија и рударство	512	42,0	356	39,8
02. Земјоделство и рибарство	17	1,4	14	1,6
03. Шумарство	24	2,0	28	3,1
04. Водостопанство	5	0,4	4	0,4
05. Градежништво	19	1,5	10	1,1
06. Сообраќај и врски	85	7,0	46	5,1
07. Трговија	10	0,8	17	1,9
08. Угостителство и туризам	25	2,0	11	1,2
09. Занаетчиство и лични услуги	7	0,6	2	0,2
10. Стамбено-комунални дејности	4	0,3	9	1,0
11. Финансиски и други услуги	3	0,2	2	0,2
12. Образование и култура	8	0,7	18	2,0
13. Здравство и социјална заштита	163	13,3	161	18,0
14. Општествено политички организации	10	0,8	41	4,5
15. Останати осигурени лица	330	27,0	175	19,5
ВКУПНО	1222	100	894	100

*Извор: Институт за јавно здравје на РМ

Графикон бр.2. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА РЕГИСТРИРАНИ ПОВРЕДИ НА РАБОТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СПОРЕД ДЕЈНОСТИ ВО 2014 - 2015 ГОДИНА

Легенда

1. Индустија и рударство	9. Занаетчиство и лични услуги
2. Земјоделие и рибарство	10. Стамбено – комунална дејност
3. Шумарство	11. Финансиски и други услуги
4. Водостопанство	12. Образование и култура
5. Градежништво	13. Здравство и социјална заштита
6. Сообраќај	14. Општествено политички организации
7. Трговија	15. Останати осигурани лица

Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2016 година значително повеќе има повредени работници од машкиот пол. Така во 2016 година 662 т.е 74,0% од сите повреди се регистрирани кај работниците, а само 26% се повреди забележани кај вработените од женски пол.

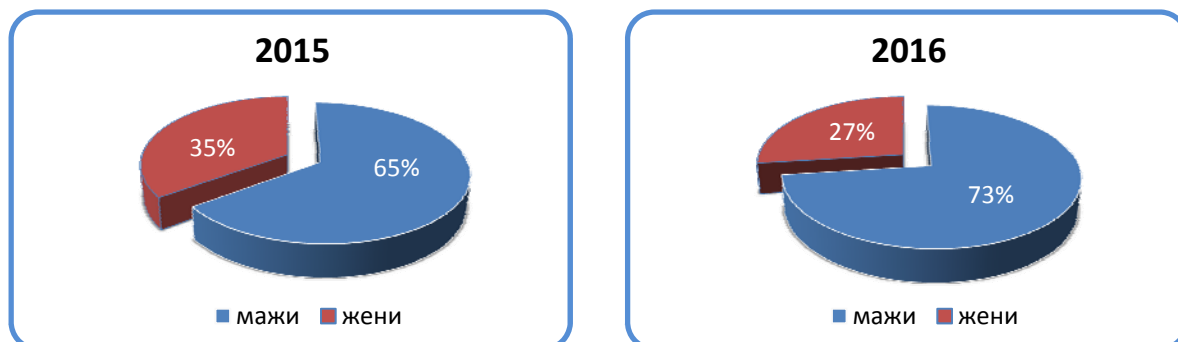
Податоците за половата структура на повредите на работа за 2015-2016 година се прикажани на табела бр.2 и графикон бр.3.

Табела бр. 2. ПОВРЕДИ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2015-2016 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Стопанска дејност	2015			2016		
	Вкупно	мажи	жени	Вкупно	мажи	Жени
	број	број	број	број	број	број
01.Индустрија и рударство	512	421	91	356	286	70
02.Земјоделство и рибарство	17	13	4	14	13	1
03.Шумарство	24	21	3	28	23	5
04.Водостопанство	5	3	2	4	4	0
05.Градежништво	19	18	1	10	10	0
06.Сообраќај и врски	85	65	20	46	39	7
Останати (0608 и 0609)	-	-	-	2	2	-
Железнички сообраќај	-	-	-	26	22	4
Воздушен сообраќај	-	-	-	1	1	-
Друмски и градски сообраќај	-	-	-	17	6	11
07.Трговија	10	5	5	17	6	11
08. Угостителство и туризам	25	20	5	11	6	5
09.Занаетчиство и лични услуги	7	6	1	2	1	1
10.Стамбено-комунални дејности	4	3	1	9	6	3
11.Финансиски и други услуги	3	3	0	2	2	0
12. Образование и култура	8	2	6	18	9	9
13. Здравство и социјална заштита	163	27	136	161	98	63
14.Опш.политички организации	10	10	0	41	25	16
Останати осигурени лица	330	183	147	175	134	41
Вкупно	1222 (100,0)	800 (65,0%)	422 (35,0%)	894 (100,0)	662 (74,0)	232 (26,0)

*Извор: Институт за јавно здравје на РМ

Графикон бр. 3. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ НА ПОВРЕДИТЕ НА РАБОТА СПОРЕД ПОЛ ВО 2015 -2016 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

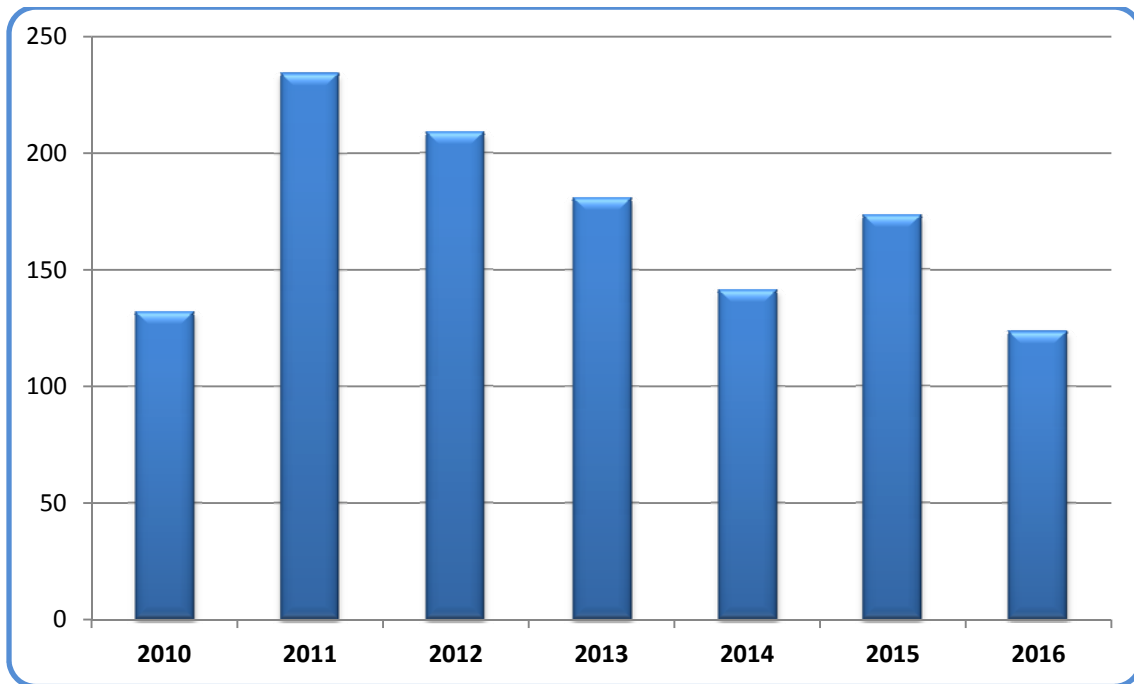

Најзначаен индикатор за проценка на движењето на повредите на работа претставува користењето на стандардни статистички индикатори. Според единствената методологија за следење на повредите на работа (ESAW) индикаторот кој се користи за утврдување на движењето на повредите на работа во испитуваниот период, што истовремено овозможува и споредување на утврдените вредности, односно компаративно прикажување во однос на состојбите регистрирани во други земји и региони е индексот на инциденција. Овој статистички индикатор уште се нарекува и стапка на повреди на работа. Со употребата на овој статистички индикатор бројот на регистрирани повреди се пресметува во однос на 100.000 работници. Така, во 2016 година стапката на повреди на работа во Република Македонија изнесува $123,5/100.000$. Тоа значи дека во текот на годината на секои 100.000 работници се повредиле 123 работници, што во однос на претходната година претставува намалување од 30%.

Податоците за движење на стапката на повреди на работи во Република Македонија за периодот 2015-2016 година се прикажани на Табела бр. 3 и Графикон бр. 4.

Табела бр. 3. СТАПКА НА ПОВРЕДИ НА РАБОТА НА 100.000 ВРАБОТЕНИ ВО ПЕРИОД 2015 - 2016 ГОДИНА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

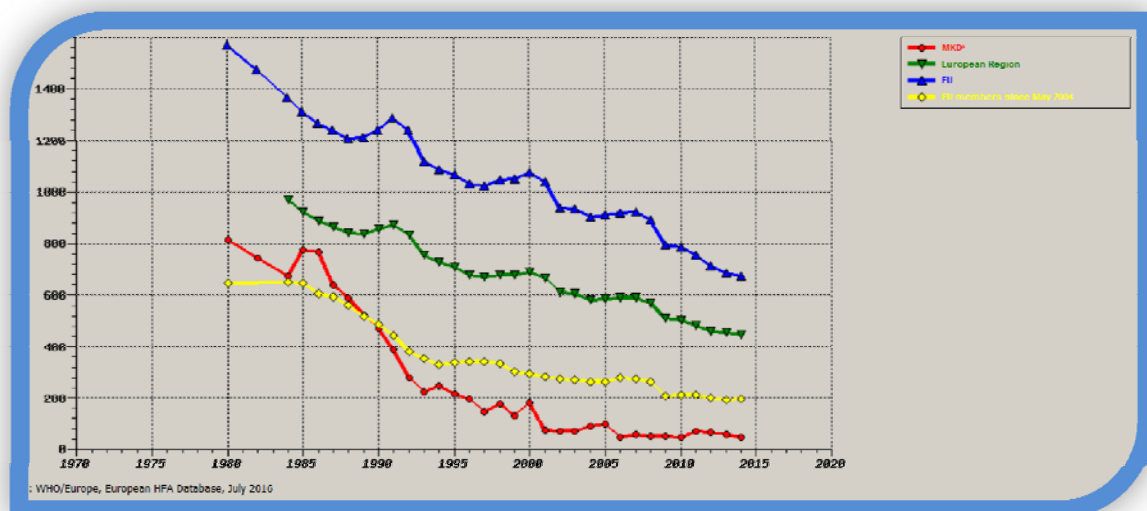
	2015	2016
Вкупно повреди на работа	1222	894
Број на вработени	705991	723550
Стапка на повреди на 100 000 вработени	173,1	123,5

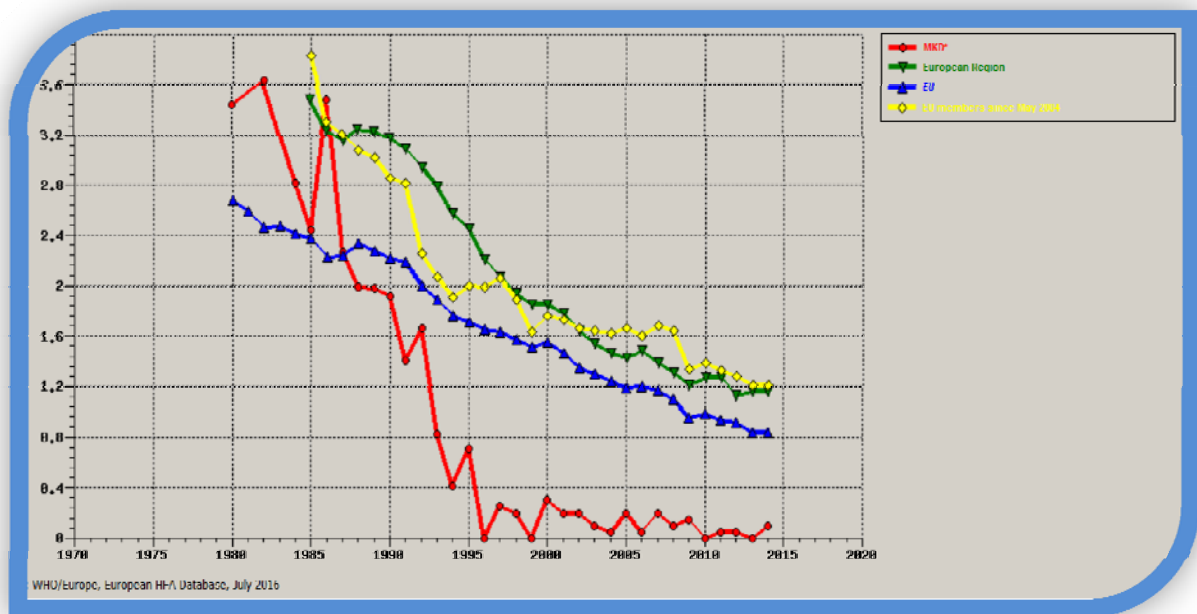
Според податоците доставени до Институтот за јавно здравје на Република Македонија во 2016 година се регистрирани 2 смртни случаи поради повреди на работа.

Доколку овие податоци ги компарирме со податоците за бројот на регистрирани повреди на работа на 100.000 вработени во Европскиот регион и во Европската унија, тогаш треба да се одбележи фактот дека кај нас овие индикатори покажуваат десетина пати пониски вредности, што е прикажано на графиконите бр. 4 и 5.

Графикон бр.4. Компаративен приказ на повредите на работа на 100.000 вработени во Европскиот регион за период 1980-2014 год.

Графикон бр. 5. Компаративен приказ на смртните случаи поради повреди на работа во Европскиот регион за периодот 1980-2014 год.

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Во текот на 2016 година во Институтот за јавно здравје на Република Македонија се доставени податоци за регистрирани 894 повреди на работа. Во претходната 2015 година се регистрирани 1222 повреди, што претставува намалување на апсолутниот број на регистрирани повреди во 2016 година за 27%.
2. Во структурата на регистрираните повреди на работа и понатаму најголем број се оние забележани во индустријата и рударството и тоа вкупно 356 повреди или 39,8% од вкупниот број на регистрирани повреди во Република Македонија во извештајната година. Во однос на 2015 година, бројот на повредите во индустријата и рударството е намален за 30,5%.
3. На второ место се наоѓаат повредите регистрирани кај останатите осигурани лица каде се регистрирани 175 повреди т.е. 19,5% од вкупниот број, што претставува намалување од 47% во однос на претходната година.
4. Во 2016 година на трето место се рангирани повредите регистрирани во здравството и социјалната заштита. Станува збор за вкупно 161 повреда, а нивниот број е речиси непроменет во однос на 2015 година.
5. Повредите на работа регистрирани во сообраќајот и врските во 2016 година го заземаат четвртото место. Регистрирани се 46 повреди т.е. 5,1% од нивниот вкупен број. Споредено со 2015 година во оваа стопанска дејност се бележи намалување на повредите на работа од 47%.
6. Во градежништвото кое традиционално претставува едно од најризичните дејности за појава на повреди на работа се регистрирани вкупно 10 повреди на работа, што претставува 1,1% од вкупно регистрираните повреди во извештајниот период. Во истата дејност, во 2015 година се регистрирани вкупно 19 повреди, што очигледно укажува на потреба за дополнително следење на овој проблем во градежништвото.
7. Во структурата на вкупниот број на повреди на работа во 2016 година (како и во претходните извештајни години) значително повеќе има повредени работници од машкиот пол. Така во 2016 година 662 т.е 74,0% од сите повреди се регистрирани кај работниците од машки пол. Во структурата на повредите според пол во 2016 година работничките учествуваат со 26,0%, односно со 232 повреди на работа.
8. Стапката на повреди на работа (стапката на фреквентност-инциденција) во 2016 година во Република Македонија изнесува $123,5/100.000$. и во однос на 2015 година, кога стапката изнесува $173,1/100.000$, таа е намалена за речиси 30%.

ПРЕДЛОГ-МЕРКИ

1. Неопходно е воспоставување на интегриран систем за следење и пријавување на повредите на работа и професионалните болести кој би овозможил евидентирање и регистрирање на сите повреди на работа и професионални болести.
2. Институт за јавно здравје на Република Македонија располага со кадровски и технички услови, во соработка со релевантните установи од областа на статистиката во нашата држава и со релевантните извештајни единици/субјекти да обезбеди имплементација на еден ваков систем, кој би овозможил директно on-line пријавување на овие состојби од страна на избраниот доктор, како и вклучување на докторите специјалисти по медицина на труд, овластените установи за медицина на труд и правните субјекти за безбедност на работа во системот.
3. Основа за ваков пристап претставува Законот за евиденции во областа на здравството (Сл. Весник бр. 20/2009) и неговите понатамошни измени (Сл. Весник бр. 53/11 и 164/13), со кои се воспоставува Националниот систем за електронски евиденции во здравството. Овој закон ја воведува обврската за сите здравствени работници/установи за пополнување на индивидуалните пријави за повреди на работа и за професионални болести. Со оглед на реалната претпоставка дека секој болен и повреден работник би се јавил кај својот избран (матичен) доктор за утврдување на дијагнозата, дефинирање на терапевскиот пристап и оценката на работната способност, јасно е дека единствено на таков начин може да се обезбеди многу висок опфат во пријавувањето на повредите на работа и професионалните болести.
4. Институтот за јавно здравје на Република Македонија е овластен носител на здравствената статистика за евиденциите што се водат во здравствените установи: индивидуалната евиденција т.е. индивидуалните пријави за одделни болести и состојби и збираната евиденција за видот и обемот на извршената работа.
5. Отпочнувањето на пријавувањето на повредите на работа и на професионалните болести е предуслов за да може во Институтот за јавно здравје на Република Македонија да се воспостават соодветните регистри – Регистар за професионални болести и Регистар за повреди на работа. Индивидуалните пријави за повреди на работа и за професионални болести се достапни на интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Македонија (<http://www.iph.mk/dejnosti/sector-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-za-medicina-na-trud-i-procenka-na-zdravstveni-rizici/>)

6. Збирните евиденции за обемот и видот на извршената работа во овластените установи за безбедност на работа и за медицина на труд работа се основа за утврдување на состојбите, како и за планирање на развојот на безбедноста и здравјето на работа во Република Македонија. Во периодот 2013-2015 година од страна на Институтот за јавно здравје беа изготвени извештајните обрасци за збирна евиденција за видот и обемот на извршената работа во овластените установи за медицина на труд и соодветни извештаи за извршената работа во правните субјекти за безбедност на работа. Тие се исто така достапни на интернет страницата на Институтот за јавно здравје на Република Македонија. (<http://www.iph.mk/dejnosti/sektor-za-zdravstvena-ekologija/oddelenie-za-medicina-na-trud-i-proценка-na-zdravstveni-rizici/>). Од септември 2016 година се отпочна со прибирање на податоците од установите за медицина на труд, но за жал тој процес не беше соодветно следен и од овластените правни субјекти за безбедност на работа.
7. Институтот за јавно здравје работи во текот на 2017 година ќе изработи упатството за водење на индивидуалната евиденцијата за повреди на работа и професионални болести и збирна евиденција за работа на овластените установи за медицина на трудот и на правните субјекти за безбедност на работа.
8. Во втората половина на 2017 година Институтот за јавно здравје на Република Македонија ќе одржи обуки на сите лица кои учествуваат во процесот на пријавување на повредите на работа и професионалните болести – лицата за безбедност на работа во претпријатијата, докторите од примарна здравствена заштита, овластените здравствени установи за здравје и овластените здравствени установи за безбедност на работа, како и инспекторите за труд.
9. Како прилог кон заложбите за воспоставување на интегриран национален систем за статистика во областа на безбедноста и здравјето кој би бил хармонизиран со Европските регулативи и со добрите практики на Меѓународната организација на трудот, Институтот за јавно здравје на Република Македонија во 2015 година ја објави Меѓународната класификација на професионалните болести и повреди на работа. Целта на оваа публикација е да се овозможи што побрза, поуспешна и поефикасна обука на здравствените работници за водење на оваа евиденција.